

ACTA POLITOLOGICA

www.acpo.cz

INTERNETOVÝ RECENZOVANÝ ČASOPIS

2009 | Vol. 1 | No. 2 | ISSN 1803-8220



Říchová, Blanka. (2009). Politologie pro začátečníky nebo pokročilé? *Acta Politologica*, Vol. 1, No. 2, s. 214-221. ISSN 1803-8220.

Tento článek podléhá autorským právům, kopírování a využívání jeho obsahu bez řádného odkazování na něj je považováno za plagiátorství a podléhá sankcím dle platné legislativy.

Internetový recenzovaný časopis vydává Univerzita Karlova v Praze,
Katedra politologie Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd.

Acta Politologica | Katedra politologie | Institut politologických studií | Fakulta sociálních věd |

Univerzita Karlova v Praze | U Kříže 8 | 158 00 Praha 5 – Jinonice

www.acpo.cz | acpo@fsv.cuni.cz | +420 251 080 214

Politologie pro začátečníky nebo pokročilé?

Recenze publikací:

PROROK, Ladislav; LISA, Aleš. *Politologie*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. 2009, s. 223. ISBN 978-80-7380-141-0.

DOČEKALOVÁ, Pavla; ŠVEC, Kamil a kol. (2009). *Úvod do politologie*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-2940-4.

Je přirozené, že žádný nový obor výzkumu se neobejde bez formulování základních otázek typu: Čemu se obor věnuje? Jaká je jeho vazba k jiným, již etablovaným příbuzným oborům? Jakými metodami pracuje? To platí i pro obory, které se začínají v určitém prostředí teprve prosazovat, zatímco v jiných zemích se jedná již o obory s dlouhou tradicí. Takovým oborem je v českém společenskovědním diskurzu politologie. Objevila se sice jako „novinka“ mezi českými společenskovědními obory teprve v roce 1990 (byť své počátky může i u nás spojovat s obdobím první poloviny 20. století, respektive přelomem 50. a 60. let)¹. Je proto

¹ Geneze české politologie zůstává bohužel stále spíše nezpracovaným tématem. Dosavadní pokusy [Šanc 2009] jsou spíše náznakem, jak nesnadný a složitý vývoj za sebou česká politologie v kontextu vývoje společenských věd ve 20. století měla a jak naopak nezbytné je, se to muto tématu věnovat. Vzhledem k tomu, že na tomto místě se nechceme věnovat problematice geneze oboru v České, respektive Československé republice, ponechme toto téma otevřené pro další diskusi. I přesto stojí za to připomenout, že je poněkud zvláštní, že se právě tématu vzniku a vývoje oboru česká politologická obec doposud spíše vyhýbá. Lze jen doufat, že ona váhavost byla doposud spíše výrazem snahy přiblížit nově se etablující obor na české scéně kolegům z jiných společenských oborů s cílem prokázat, že i česká politologie může být relevantním partnerem k diskusi. Na druhé straně bylo nesporně cílem prokázat, že po roce 1990 se i tento obor v českých podmínkách stal dostatečně kvalitním co do svých výstupů, aby mohl vstoupit do mezinárodních diskusí a stát se plnohodnotným partnerem kolegům z jiných zemí, kde má politologie po několik desetiletí výrazné postavení je uznávána jako přínosný směr výzkumů. Navíc, vývoj předchází listopadové události 1989, zpochybnil před veřejností do značné míry hodnotu všeho, co se týkalo politické roviny a možností její vědecky podložené analýzy. I proto se dnešní reprezentanti oboru spíše zaměřují – a v mnohém oprávněně – na zviditelnění kvalit oboru co nejširšímu spektru zájemců o společenské dění, snažili se ukázat a prokázat, že obor může pomoci pochopit probíhající děje a může (případně proč nemůže) předjímat budoucí děje. Snad proto se „teď a nyní“ stalo podstatnějším než hledání

pochopitelné, že etablování oboru politologie na české společenskovední scéně si vyžaduje vznik specifického typu odborné literatury jakou je Úvod do studia. Z hlediska vývoje a postavení oboru je tedy nesporně pozitivní, že vedle překladových prací (za všechny uvedme např. práci A. Heywooda² či *Úvod do politické vědy* od německých autorů D. Berg-Schlossera a T. Stammena³) se na českém knižním trhu stále častěji můžeme setkat i s „originální“ českou produkcí.⁴ Na první pohled by se tedy mohlo zdát, že dnes již český knižní trh poskytuje zájemcům o studium politologie dostatečný výběr základních informačních příruček a že prakticky neexistuje prostor pro další nové, případně originální, verze „Úvodu do studia“. Přesto podobné publikace stále vznikají a na základě zahraničních zkušeností se lze oprávněně domnívat, že jejich produkce nebude ani v budoucnu nijak výrazně omezena.

vlastních oborových kořenů. Po dvou desetiletích by si však geneze oboru již zasloužil větší pozornost. Jediná, a nutno přiznat že nikoli nekontroverzní publikace nic nevyřeší.

² V tomto roce vyšly hned dva překlady HEYWOODOVÝCH textů, a to *Politické ideologie* (ve 4. vydání; anglický originál byl publikován v roce 2003 a první český překlad vyšel o dva roky později v nakladatelství Eurolex Bohemia s.r.o.) a *Politologie* (ve 3. aktualizovaném vydání; anglický originál tohoto textu je z roku 2002 a Eurolex Bohemia s.r.o. jej vydal v roce 2004) v nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. Jedná se tedy nesporně o texty, které si čeští čtenáři a zájemci o obor velmi oblíbili; četnost vydání svědčí i o nesporném komerčním úspěchu tohoto díla.

³ Práce vyšla v českém překladu v roce 2000, německý originál byl publikován o pět let dříve.

⁴ Jednou z prvních prací, která vyšla krátce po listopadu 1989, je stručný přehled základních témat a problémů, na něž se politologie přednostně zaměřuje, od K. ADAMOVÉ a L. KRÍŽKOVSKÉHO (*Základy politologie*): práce vyšla roku 1993. Autoři text posléze upravili a rozšířili (nová přepracovaná verze byla vydána roku 1997). Ještě o dva roky starší práci, a asi vůbec prvním v Česku publikovaným polistopadovým Úvodem, je *Úvod do vědy o politice* od A. MILLERA (Praha: Lunarion 1991).

Po těchto prvních spíše informativních textech se počátkem prvního desetiletí 21. století začaly objevovat další, již mnohem rozsáhlejší (nejen počtem stran, ale hlavně zahrnutou tematikou) české „originální“, tj. pro české zájemce zpracované, texty Úvodů. Za všechny je možné připomenout práci kolektivu autorů pod vedením L. CABADY a M. KUBÁTA *Úvod do politologie*, jejíž první vydání pochází z roku 2002, druhé vyšlo o pět let později (2007). Obsahovou podobu úvodu do studia mají i další texty, které se však tematicky specializují a nevěnují se oboru jako celku, spíše některé z jeho součástí. Pod kategorií Úvod do studia tak figuruje práce *Úvod do současné politologie* (B. ŘÍCHOVÁ), zaměřující se na problematiku komparativní politologie; podobně sem lze zařadit i metodologicky orientované texty [ŘÍCHOVÁ, B. (2000). *Přehled moderních politologických teorií*. Praha. Portál; DRULÁK, P. a kol. (2008). *Jak zkoumat politiku*. Praha. Portál]. Publikací podobného charakteru by však bylo možné v současné době uvést více (například práci V. KLOKOČKY *Ústavní systémy evropských států*, která vyšla ve druhém, aktualizovaném a doplněném vydání roku 2006 a lze ji oprávněně zařadit mezi základní texty z oboru).

Důvodem je jistě skutečnost, že „úvod do problematiky konkrétního oboru“ se jakožto základní informativní příručka snadno na knižním trhu uplatní, neboť absolventi středních škol podobný text ocení při přípravě k přijímacímu řízení na vysoké školy či univerzity. Podobné práce však ocení i studenti, kteří se připravují k některé z dílčích – v tomto případě obecně společenskovedních – zkoušek v rámci svého bakalářského studia. Platí rovněž, že stejně jako každý jiný obor se i politologie stále vyvíjí, samotné politické systémy se přirozeně proměňují, objevují se nové interpretační přístupy, nová témata výzkumu, a tak každá generace politologů má opodstatněnou a logickou vývoje zdůvodnitelnou potřebu „stvořit“ vlastní podobu Úvodu do studia s cílem nabídnout budoucím novým studentům i absolventům cosi jako nově formulovanou verzi oborových základů. Pokud k tomu připočteme i českou „transformační“ specifiku vyplývající z faktu, že před dvěma desítkami let politologie jakožto samostatný společenskovední obor v českém společenskovedním diskurzu fakticky neexistovala, pak je zcela přirozené, že „Úvodů do politologie“ neubývá ani na českém knižním trhu.

Český „případ“ však má ještě jedno specifikum. Je jím skutečnost, že každá z univerzit, na níž se obor politologie přednáší, se snaží nabídnout svým studentům vlastní verzi Úvodu do studia. Je-li to rozumné či nikoli, nechť posoudí především vydavatelé, kteří musí zvážit každý takový počín s ohledem na návratnost vložených nákladů. Pro obor samotný však je podobná aktivita jednoznačně pozitivní a lze za ní všem kolegům, kteří se rozhodnou hledat nové přístupy a formulovat nové interpretační koncepty relevantní pro rozvoj oboru, jen poděkovat. Umožňují totiž – možná mnohdy nevědomky – nejen „svým“ studentům, ale všem, kteří obor studují či se o něj zajímají, a především pak těm, pro něž se stal pracovní náplní, vzájemně tyto texty konfrontovat a sledovat, co konkrétní autoři a autorské týmy pokládají pro obor politologie za podstatné jak z hlediska obsahového (co je předmětem oboru politologie), tak metodologického (jakými způsoby lze příslušnou realitu studovat). Stejně tak lze prostřednictvím Úvodů porovnávat, z jakých zdrojů autoři vycházejí a jak pracují s domácí i zahraniční literaturou, jak reflektují nejnovější vývoj oboru. Jinými slovy každý takový Úvod je fakticky i souhrnem mnohem širšího souboru poznatků, než by se na první pohled mohlo zdát. Neboť jsou to právě a jediné Úvody do studia, které obor fakticky tvoří (někdy si lze postesknout, že bohužel bez ohledu na to, o jak kvalitní text – jak z hlediska dosaženého stupně poznání, tak způsobu zpracování – se ve skutečnosti jedná). Dvě v letošním roce vydané publikace, a to práce s prostým a jednoznačným názvem *Politologie* zpracovaná autory z katedry politologie FMV VŠE v Praze (Plzeň Vydavatelství a

nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o.) a práce *Úvod do politologie* autorského kolektivu napojeného na katedru politologie Univerzity v Hradci Králové takovou možnost srovnávat poskytují.

Obě práce mají společné východisko: Autorské týmy zpracovaly svůj text jako základní vysokoškolskou příručku pro studenty oboru politologie na své domovské univerzitě. V tomto ohledu lze vidět návaznost na předchozí vývoj oboru.⁵ Je také pochopitelné, že oba texty navazují na v českém prostředí již existující souhrnné práce. Autoři *Politologie* vycházejí prakticky ze všech v češtině dostupných relevantních souborných textů: mezi nejčastěji citované zdroje patří překlady Heywoodových prací a *Úvod do politické vědy* autorů D. Berg-Schlossera a T. Stammena. Okruh zdrojů, z nichž A. Lisa a V. Prorok čerpají, je však mnohem širší a zahrnuje rovněž práce, které jsou oborově specializované a zaměřují se na jednotlivé tematické okruhy, jimž se politologie věnuje: problematika politických zájmů a zájmových skupin, vlivu, autoritě, moci a mocenským vztahům, systémovému přístupu, státu, politickým stranám, nátlakovým skupinám. Text se tak na první pohled jeví jako souhrn dosavadních přístupů a poznatků o oboru a jeho vývoji a autoři se snažili předložit českým vysokoškolským studentům-čtenářům rádooby ucelený souhrn informací o základních otázkách, na něž se snaží současná politologie hledat odpovědi. V tomto ohledu se práce ani svou strukturou ani obsahem nijak zásadně neodlišuje od běžně dostupné produkce obdobného charakteru a lze ji proto pokládat za vhodnou úvodní informativní příručku.

Poněkud problematičtěji se však text jeví, pokud si uvědomíme, že se jedná o základní informativní příručku, s níž budou studenti pracovat a k níž by se – byť je to možná příliš teoretická a optimistická vize – měli trvale vracet. Co se může na textu *Politologie* jevit jako zarážející, je například zjištění, že se v celém textu neobjevuje kategorie „zájmová skupina“, ale pouze „skupina nátlaková“. O kategorii zájem a zájmová skupina, respektive o skupinách, které v rámci mocenských vztahů zájmy mají a prosazující, lze získat základní informace ve

⁵ Výjimky samozřejmě existují. Patří sem například již zmiňovaná práce V. Klokočky, jejímž „oborovým východiskem“ je ústavněprávní komparatistika korespondující do značné míry s komparativní politologií v podobě, v níž se přednáší na českých vysokých školách. Mnohem běžnější je, že v rámci oboru jsou zpracovávány Úvody buď jediným autorem, který je výraznou osobností v oboru a v daném textu předkládá vlastní interpretačně ucelenou koncepci oboru (za všechny lze zmínit Heywoodovu práci), respektive některé z jeho součástí (například práce G. Sartoriho z oblasti komparativní politologie), nebo jsou výsledkem práce kolektivu autorů z různých pracovišť. Takové práce jsou pak určeny studentům a zájemcům o obor bez ohledu na to, kde studují.

stručné kapitole s dosti obsahově rozsáhlým názvem „Politické potřeby a zájmy“ (s. 107-111). V ní se vedle pojmů „antagonistické“ a „neantagonistické zájmy“, respektive rozlišení zájmů podle subjektů, se kterými jsou spojeny (komunální, lokální, regionální apod.), objevuje i rozlišení na zájmy „podstatné a nepodstatné“, avšak podrobnější a přesnější informace zahrnující například diskusi o problematice zájmových skupin v současných demokraciích z textu čtenář příliš nezíská. S lítostí musím rovněž připustit, že kategorie „podstatné a nepodstatné zájmy“ jsou mi analyticky neznámé a bohužel ani objasnění autorů, že „podstatné zájmy určité skupiny jsou zájmy stěžejní, které jsou pro danou skupinu životně důležité“ a naopak „nepodstatné zájmy je možné sice realizovat, ale v případě opaku se nic zásadního s pozicí dané skupiny nestane“ (s. 109) k odhalení významu těchto kategorií pro politologickou analýzu nepřispívá. Nezbyvá mi tedy než doufat, že čtenář bude pozornější a bude schopen význam takových kategorií nejen ocenit, ale ve své odborné práci také odpovídajícím způsobem využít.

Podobnou ambivalenci k pojetí výkladu, který autoři zvolili, tedy časté tíhnutí autorů k prostému výčtu bez vysvětlení a neméně časté vysvětlení pohybující se na hranici výrazného zjednodušení, může zažívat čtenář *Politologie* i v jiných kapitolách. Všechny jsou více méně koncipovány jako stručný, často do bodů shrnutý přehled dané problematiky, který mnohdy vyvolává dojem, že se jedná spíše o mozaiku, o text, nad nímž není nutné přemýšlet (mnohdy to ani – s ohledem na formu sdělení – není možné), ale výlučně k memorování. Věřím, že některým studentům podobná struktura učebního textu může vyhovovat, ale hloubavější duch se jistě bude ptát i po důvodech a významu jednotlivých interpretačních přístupů a jejich vztahu k poznání zákonitostí mocenských vztahů v různých typech společností. V tom mu však *Politologie* příliš nepomůže, a to nejen díky zvolenému způsobu výkladu, ale ani prostřednictvím odkazů.

V práci však lze nalézt i oddíly věnující se tematice médií a masové komunikace, která v českých úvodech do studia zatím chyběla (kapitola „Média a public relations“, s. 165-169). Jedná se o problematiku, která v zahraničních politologických analýzách patří k preferovaným tématům, avšak „klasickou politologií“ zaměřenou na analýzu institucí, voleb a typologie politických systémů, je stále spíše přehlížena. Zdálo by se tedy, že začlenění daného tématu do *Politologie* bude pro čtenáře přínosem. Autoři však místo toho, aby se alespoň pokusili přiblížit komplikovanost mediálních analýz, nabízejí čtenářům pouze jakýsi bezproblémový rádoby ucelený nástin analýzy médií, navíc formulovaný v tabulce (s. 167-168), která bez dalšího podrobného rozboru postrádá smysl. Skutečnost, že tématu jsou věnovány necelé čtyři

stránky, obsahující často bezobsažné formulace typu „masová média mohou být využívána k různým cílům a mají ve společnosti specifické funkce“ (s. 166), je spíše dokladem skutečnosti, že se autorům přes veškerou snahu podařilo toliko připomenout, že problematika médií do politologické analýzy patří a měla by být relevantním způsobem při analýzách současných dějů zohledněna. Interpretační nedostatečnost textu o médiích nezachrání ani fakt, že například v kapitole věnované problematice moci se objevuje tvrzení, že média mají „schopnost vytvářet pseudorealitu, mohou z reality vytrhnout fakta a prezentovat je jako skutečnost, které člověk může uvěřit a orientovat podle ní své chování“ (s. 121). Snad by bylo vhodnější, kdyby se autoři nesoústředili výlučně na téma média a moc, ale koncipovali svůj text tematicky širěji, a to s ohledem na analýzu politické komunikace.

Čtenář navíc v práci narazí na nedostatky spojené zjevně s chybějící či nedostatečnou závěrečnou korekturou textu: například výčet teoretických koncepcí interpretujících roli státu poskytuje celkem šest přístupů, avšak obsahové přiblížení těchto koncepcí navíc uvádí marxistickou teorii státu, která ve výčtu chybí (s. 137). Podobně se v textu *Politologie* operuje výrazem „teorie“, když se však autoři propracovávají k „porovnání přístupů ve vymezení funkce státu“ hovoří již pouze o „různých metodologiích“ (tabulka č. 8, s. 138). Obávám se, že čtenář bude mít s pochopením takto formulovaného textu určité problémy. Podobně by se dalo pokračovat, neboť tvrzení: „Pod *formou státu* se chápe konkrétní forma, podoba uplatňování moci.“ (s. 139), se může oprávněně jevit málo srozumitelné. I přes nespornou a chvályhodnou snahu po ucelenosti je nutné říci, že obsahová stránka publikace *Politologie* je snížena v důsledku poněkud problematičného stylistického charakteru textu jako celku.

Nemá jistě na tomto místě cenu podrobněji rozebírat jednotlivé v textu s vyskytující nesrovnalosti. Přesto si dovoluji ještě jednu negativní poznámku: Přehled základní literatury je možné přijmout co do výčtu těch nesporně podstatných prací, s nimiž by se měl zájemce o obor seznámit. Vše bych ale každému z nich doporučila, aby tak učinil nikoli výlučně prostřednictvím publikace V. Proroka a A. Lisy. Autoři si totiž nedali ani práci s aktualizací daného přehledu, o čemž svědčí skutečnost, že uvádějí například práci V. Klokočky *Ústavní systémy evropských států* z roku 1996, aniž by zmínili, že tento text byl publikován v aktualizovaném a doplněném vydání v roce 2006.

Přes všechny oprávněné výhrady k nedostatkům tohoto „druhého rozšířeného vydání“ lze publikaci *Politologie* pokládat za zajímavý příspěvek k formování české politické vědy. Je

pokusem o ucelený a rádoby co nejširší pohled na obor a některé její kapitoly nabízejí v české produkci málo frekventovaná témata (například problematiku institucionalizace politické vědy v některých západoevropských zemích). Všem, kteří potřebují získat základní, stručné a přehledné informace o politologii, bude tato publikace jistě dobře sloužit. Pro podrobnější informace například o metodách výzkumu však budou muset sáhnout jinam.

A toto jinam může dobře reprezentovat druhá z prací, kterou vytvořili politologové většinou, byť nikoli výlučně, přednášející na univerzitě v Hradci Králové. Autoři se jednoznačně hlásí k tomu, že jejich cílem bylo vytvořit publikaci, která by reflektovala požadavky a potřeby oboru, jak se přednáší na filozofické fakultě královehradecké univerzity. I v tom se tato práce liší od předcházející, neboť ta je předkládána čtenářům jako obecný úvod do studia, avšak kdyby byla jednoznačně určena studentům oboru na VŠE, vyvolávala by mnohem méně otázek a námitek.

Královehradečtí kolegové předkládají proklamativně svým studentům – avšak fakticky celé politologické obci – souvislý, obsahově vyvážený text, který svým charakterem rozhodně nekopíruje již existující Úvody, ale snaží se seznámit českého zájemce-studenta i s novými přístupy a tematickými okruhy oboru. V tomto směru je nesporně velmi přínosná rozsáhlá kapitola věnovaná metodám a jejich uplatnění v politologických analýzách. Tato část práce je nejen přehledová, ale svým obsahem v české politologii inovativní; právě ona bude dle mého názoru zajímat všechny studenty oboru bez ohledu na to, kde politologii studují.

Ostatní kapitoly, respektive celky analyzující problematiku státu, moci, demokracie a nedemokratických režimů a problematiků ideologií patří ke standardnímu vybavení všech úvodů do studia oboru. Autoři se však i zde snažili „neopisovat“ a souhrnně informovat o sledovaných tématech v co možno nejširším historicko-vývojovém kontextu. Na škodu textu není ani skutečnost, že jednotlivé kapitoly si uchovávají určitý autorský stylistický a interpretační charakter a lze tedy od sebe jednotlivé autory textů odlišit. Práce přesto působí celkově vyváženě a přehledně, nemá žádné zásadní nedostatky co se struktury a výkladu týká; za klad textu lze pokládat skutečnost, že se autoři drželi přesně stanovené struktury u těch kapitol, které spadají do jedné konkrétní tematiky (např. problematika politické ideologie).

Blanka Říchová⁶

⁶ Doc. PhDr. Blanka Říchová, CSc. je vedoucí katedry politologie Institutu politologických studií FSV UK.
Email: 3098@seznam.cz.

LITERATURA:

- BERG-SCHLOSSER, D.; STAMMEN, T. (2000). *Úvod do politické vědy*. Praha: ISE. ISBN 80-86130-09-06.
- CABADA, L.; KUBÁT, M. (2007). *Úvod do studia politické vědy*. 2. vydání, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, s.r.o. ISBN 978-80-7380-076-5 (1. vydání 2002, Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86432-41-6).
- DRULÁK, P. a kol. (2008). *Jak zkoumat politiku*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-385-7.
- HEYWOOD, A. (2004). *Politologie*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86432-95-5.
- HEYWOOD, A. (2005). *Politické ideologie*. Praha: Eurolex Bohemia. ISBN 80-86861-71-6.
- KLOKOČKA, V. (2006). *Ústavní systémy evropských států (srovnávací studie)*. 2. aktualizované a doplněné vydání, Praha: Linde a.s. ISBN 80-7201-606-7 (1996, 1. vydání, Praha: Linde Praha a.s. ISBN 80-7201-010-7).
- KŘÍŽKOVSKÝ, L.; ADAMOVIČ, K. (1993). *Základy politologie*. Praha: SPN.
- KŘÍŽKOVSKÝ, L.; ADAMOVIČ, K. (1997). *Politologie*. Praha: Codex.
- MILLER, A. (1991). *Úvod do vědy o politice*. Praha: Lunarion.
- ŘÍCHOVÁ, B. (2000). *Přehled moderních politologických teorií*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-461-3.
- ŘÍCHOVÁ, B. (2002). *Úvod do současné politologie*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-628-4.
- ŠANC, D. (2009). *Česká politologie. Etablování oboru*. Plzeň: ZČU. ISBN 978-80-7043-803-9.